

KAITSTUD DOKTORITÖÖD

17. jaanuaril kaitses Eva-Liisa Roht-Yilmaz Tartu Ülikoolis etnoloogia erialal doktoritöö „Converting identities and

moralties: Pentecostal Christianity among the Roma in Estonia and Latvia” („Identiteeti ja moraali pöörates: neli-pühilus romade seas Eestis ja Lätis”). Juhendaja oli Laur Vallikivi (TÜ), oponent-

did Inese Runce (Läti ülikool) ja Magdalena Slavkova (Bulgaaria teaduste akadeemia).

Doktoritöö põhineb romade seas läbi viidud etnograafilistel välitöödel Eestis ja Läti Vidzeme piirkonnas Eesti piiri lähedal. Alates 1990. aastate algusest, mis oli ka üldine Nõukogude Liidu lagunemisega kaasnenud nn usubuumi periood, on Eestis tegutsenud Soome roma nelipühi misjonärid, kes hakkasid tähelepanu pöörama just vaatluse all oleva regiooni roma vähemusele. Tänapäeval toimub suurem osa nende misjonitööst Lätis, kus roma kogukond on oluliselt suurem, kuid jätkub Eestis, kuivõrd romad elavad mõlemal pool piiri ning suhtlevad oma sugulastega teises riigis. Nelipühilusse pöördumisega kaasneb vajadus seada esiplaanile uskliku identiteet ja sellega kaasnev moraalikoodeks, kuid samas tunnevad usku vahtanud inimesed vajadust säilitada roma kogukonda kuulumiseks olulised suhted ja väärtused.

Doktoritöös uuriti, kuidas pöördunud romad Eestis ja Vidzeme piirkonnas loovad end eetiliste subjektidena kahe vastandliku moraalikoodeksi vahele sattununa. Doktoritöö näitab ka, et Soome roma misjonärid ning romad Eestis ja Lätis loovad uusi võrgustikke, otsides ühist etnilist identiteeti. Etnilisusel pole oluline roll üksnes misjonitöös, vaid ka usu kogemises kehaliste praktikate kaudu. Selgub, et misjonil on sügav mõju just tänu neile roma päritolu misjonäridele, kes combineerivad roma kultuurilist identiteeti nelipühilusega ning kasutavad kultuuri-spetsiifilist lähenemist. Väitekirjas näidati, et on lähenemisi, mida nelipühilusse pöördunud romad kasutavad, leidmaks viise konfliktsete moraalinormide ja -süsteemide ühildamiseks, kujundades nõnda oma moraalset mina nelipühi kristlasena. Näiteks ennustamine, mis on traditsiooniline roma naiste lisateenistus, kuid mida

pöördumise järel üldiselt taunitakse ja millest tuleb loobuda, ei pruugi olla kõigi nelipühilastest roma naiste jaoks hukka mõistetud, mitte ainult selle majandusliku tähtsuse tõttu, vaid ka seepärast, et suhted teiste romadega ja oma kultuurilise identiteedi säilitamine jäävad jätkuvalt oluliseks. See näitab, kuidas pöördunud romad peavad pidevalt otsima tasakaalu erinevate moraalikoodeksite vahel. (<https://dspace.ut.ee/items/effa5da1-f009-457d-a6b1-2a29a0811f70>)

18. jaanuaril kaitses Indrek Ojam Tartu Ülikoolis eesti kirjanduse erialal doktoritöö „Steeni poeetika ja eesti modernistlik romaan“. Juhendaja oli Jaak Tomberg (TÜ), oponentid Epp Annus (TLÜ) ja Cornelius Hasselblatt (Groningeni ülikool).

Väitekirjas konstrueeritakse modernistliku kirjanduse lugemismudel, mis võimaldab steeni mõiste abil tuvastada uute tajuilmade tulekut kirjandusse, ning sama mudeli abil tõlgendatakse hulka eesti proosakirjanduse teoseid. Selleks esitatakse kõigepealt ülevaade eesti modernistliku kirjanduse senistest tõlgendusviisidest Noor-Eesti liikumisest käesoleva sajandi alguseni. Steeni mõistele keskendub põhiosas uurib väitekirja modernistliku kirjanduse poeetikat narratoloogia ja fenomenoloogia meetoditega. Töö fookuses on nüansid, kuidas kujutatakse kirjandustekstis kehalisi tundeid, mida humanitaar- ja sotsiaalteadustes kutsutakse tihti ka afektideks. Enne afekti mõistele keskendumist on modernistliku romaani poeetikat analüüsitud peamiselt jutustuse mõiste kaudu. Aristotelese „Luulekunstist“ alates on selle tähendust mõistetud tõenäosuse alusel: jutustuses juhtuvad ajaloomomendile tüüpilised sündmused ning seda asustavad vastavalt oma ajastu tüüpiliste iseloomuomadustega tegelased. Need piisavalt tõenäolised sündmused ja

tegelased kujundavad fiktsionaalse maailma jooned, mis tunduvad lugeja jaoks loomulikud ja motiveeritud. Kuid XIX sajandi teisel poolel ja XX sajandi alguses tõusevad romaanižanris aina enam esile teosed, mille iseäraliku realistliku mõju seletamiseks ei piisa enam tõenäoliste ja tüüpiliste sündmuste ning tegelaste leidumisest teoses. Neis teostes ei ole tihtipeale esiplaanil tegelaste saatuslikud sündmused, vaid raskesti määratletav afektiivne atmosfäär, mis ei kuulu üksikule tegelasele, vaid tõuseb esile pigem inimeste ning inimese ja looduse vahelise läbikäimise hämaraladelt. Üks viljakaid viise seda kirjanduse poeetika muutust mõtestada on olnud analüüsida jutustuse vaherkorda ühe tema võimaliku vastandi kirjeldusega. Väitekirja teoreetilise osa üks eesmärke on jutustuse ja kirjelduse vastandus uuesti läbi valgustada ja näidata selle paratamatuid kitsaskohti. Võttes arvesse jutustuse ja kirjelduse semantilisi vastuolusid, otsustatakse uurimuses kirjelduse asemel stseeni mõiste kasuks, mis pärineb Fredric Jamesoni raamatust „Realismi antinoomiad” (2013). Stseen esitab reaalsust põhimõtteliselt erinevalt kui jutustus. See võimaldab suuremat ligipääsu kehalisele reaalsusele ja jätab suuresti hõlmamata põhjuslikkuse dimensiooni, mis on jutustuse peamine sisu.

Pärast sissejuhatavat ja teoreetilist osa tõlgendatakse väitekirjas eesti kirjandusloo teetähiseid stseeni valgusel. Näited eesti kirjandusloost on jaotatud kolme rühma, millest igaüks ümbritseb iseäralik ajalooline kontekst. Esimene näidetegrupp koosneb Jaan Oksa, Leo Anvelt ja Reed Morni teostest, mida kõiki on võimalik mõista *fin-de-siècle*'i kultuuri ilmingutena ning mille puhul on peamine küsimus inimesubjekti elujõulisusest ja seksuaalsest identiteedist. Oks on XX sajandi alguse

kirjanduses kõige edukamalt stseeni poeetikat rakendanud autor, kes toob ilmsiks inimesubjekti olemusliku labiilsuse ja kehalise vastuvõtlikkuse oma ümbruse suhtes, mis laseb vaevalt rääkida isegi stabiilsest soolisest identiteedist. Leo Anvelt kujutab stseeni poeetika abil oma romaani „Viirastusi valges öös” peategelase Rein Endise maailma, kuid laseb peategelase saatusel kulgeda välja kristliku moraali repressiivsest toimest üsna intellektuaalse loogika alusel. Reed Morni romaanis „Andekas parasiit” on probemaatilise peategelase afektide maailm väga tugevalt ratsionaliseeritud ja stseeni poeetika võimalusi seetõttu väga tagasihoidlikult kasutatud. Teine näidetegrupp käsitleb Viivi Luige „Ajaloos ilu” ja Mati Undi „Sügisballi” hilisõukogude uue urbaniseerunud tegelikkuse viljadena, milles inimeste tundeelu on tugevalt mõjutatud globaalse läbipõimituse tajumisest. Viimane näidetegrupp pärineb XXI sajandi alguse eesti kirjanduse olulisest hoovusest, mis tegeleb Teise maailmasõja järgses totalitaarses ühiskonnas tekitatud traumade kirjandusliku kujutamise ja läbitöötamisega. Selles käsitletakse Ene Mihkelsoni, Eva Koffi ja Carolina Pihelga loomingut.

Töö põhijäreldused on, et stseeni poeetika võimaldab eesti kirjanduse puhul modernistlikust uuendusest rääkida väga erinevatel aegadel. Stseeni poeetika mõiste töötab kirjandusteaduse jaoks kõige viljakamalt, kui narratoloogia ja fenomenoloogia meetodeid täiendatakse ajalooliste kontekstidega, mis võivad pärineda sotsioloogia, soouuringute, tehnoloogia jm ajaloo valdkondadest. See tagab modernistliku romaani poeetika mõistmisele tugeva aluspõhja.

(<https://dspace.ut.ee/items/a91dd1bc-13f7-428f-9181-19da9a3d32aa>)